

Історія в карикатурах. Як Україна нарешті стала республікою

dsnews.ua/ukr/nasha_revolyutsiya_1917/istoriya-v-sharzhah-yak-ukrayina-nareshti-respublikoyu-stala-16112017210000

Наша Революція 1917-1921

Сто років тому українське суспільство чекало рішучих кроків від Центральної Ради

Світлана Панькова

четвер, 16 листопада 2017, 21:00

"Ніякі факти, ніякі деталі не можуть зменшити значіння сеї доби в історії нашого народного розвитку і одного з найважливіших актів її — Третього Універсалу і проголошення Народної Республіки. Пишучи потім, в атмосфері тривоги за долю її, я назвав сей акт побідним прапором визвольного українського руху, "мабуть найважливішим актом, який коли-небудь з'являвся на нашій землі", — так Михайло Грушевський оцінював історичну місію III Універсалу, проголошеного 20 (7) листопада 1917 р. Порівнюючи цей найрадикальніший акт доби Української революції з великим повстанням 1648 року, історик був переконаний, що він "зістанеться твердою базою в дальшому народнім поході". Яким же був шлях до III Універсалу?"

"Проголошення Першого Універсалу дуже збентежило панівну російську демократію", — наголошував у свої спогадах секретар Центральної Ради Михайло Єремійв. "Тимчасовий уряд злякався", — додавав у своїх лекціях у 1920-х рр. відомий історик держава і права Михайло Слабченко. Цим "переляком" був означений шлях між Першим і Третім Універсалами Української Центральної Ради, шлях від задекларованого права на автономію України до проголошення Української Народної Республіки.

Занепокоєна гаслом "Однині самі будемо творити наше життя", оповіщеним 23 (10) червня 1917 р. Першим Універсалом, делегація Тимчасового уряду у складі Іраклія Церетелі, Миколи Терещенка, Миколи Некрасова та Олександра Керенського примчалась до Києва. Досягнутий компроміс про остаточну санкцію автономії України виключно Всеросійськими установчими зборами, зафіксований у II Універсалі від 16 (3) липня, відповідав непорушному принципу російської сторони про "единую и неделимую".

Яскравим свідченням такого курсу стало ігнорування Тимчасовим урядом "Статуту вищого управління Україною", затвердженого УЦР 29 (16) липня на виконання умов II Універсалу. Принизливі перемовини в Петрограді по затвердженню цього "Статуту" та складу Генерального секретаріату закінчилися "куцою" автономією — "Тимчасовою інструкцією Генеральному Секретаріатові Тимчасового уряду на Україні". Росія обмежувала все, що могла обмежити: правочинність Генерального секретаріату поширювалася лише на 5 із 9-ти українських губерній (Київську, Волинську, Подільську, Полтавську і частково Чернігівську), з його складу вилучалися секретарства, які мали стратегічне значення: військових, продовольчих, судових справ, шляхів сполучення, пошт і телеграфів.

КЕРЕНСЬКИЙ, заглядаючи крізь шкалубину.—Вот упрямые хохлы. Цѣльхъ двѣ недѣли тутъ маються, а не уходятъ. И какъ бы мнѣ отъ нихъ отдѣлаться?

Проте у Центральної Ради не вистачило політичної волі для відхилення цієї "Інструкції": радикальні голоси не мали більшості, а Михайло Грушевський вважав, що її не можна ані приймати, ані відкидати.

Для декларації своїх домагань представники УЦР використали трибуну Демократичної наради, яка відкрилася в Петрограді 27 (14) вересня. Проте її посланцям Миколі Поршу та Михайлові Ткаченку, які виступили з вимогами права на самовизначення, влаштували обструкцію, переривали їх виступи окриками "В Якутський край!".

Розмірковуючи над результатами цієї наради, М.Грушевський писав у "Споминах": "Бездарність російської демократії, яку вона виявила в останніх подіях, і неприязнь до національного питання... більш ніж коли-небудь викликала в українських кругах бажання відчепитися від усяких рахунків з нею й іти своєю дорогою".

З кожним днем наростало усвідомлення безперспективності порозуміння із Тимчасовим урядом. 29 (16) жовтня 1917 року Володимир Винниченко у своєму щоденнику занотував: "Розбитий, безсилий, нікчемний паралітик люто вчепився задубілими централістичними пальцями за "єдиную неделимую" власть і з тупою злістю не пускає. Мало того, ще плюється, ще силкується здискредитувати нас, ще пускається на провокації".

Ця наростаюча безперспективність порозуміння та "зголоднілість до державности" підштовхували до певних реальних кроків: 23 (10) жовтня на засіданні Центральної Ради дискутувалося питання про вибори до Українських Установчих Зборів, яке завершилося рішенням про обрання комісії для вироблення відповідного законопроекту.

І знову, як писав М.Слабченко про проголошення І Універсалу, Тимчасовий уряд "злякався". Але цього разу міністри не самі прибули до Києва, а викликали телеграмою до Петрограда генеральних секретарів для пояснення про агітацію за суверенні Установчі Збори. У пресі ширилися чутки, що відмова від жаданих пояснень загрожує розпуском і Центральної Ради, і Генерального секретаріату.

Коли делегація на чолі з В.Винниченком таки виїхала, більшовики вже обстрілювали Зимовий палац, а грізний Тимчасовий уряд розлітався на всі боки, "як купка злодійкуватих горобців".

Вісті про більшовицький переворот надійшли до Києва в другій половині 7 листопада (25 жовтня). Ухвалюючи у ніч на 27 жовтня резолюцію проти повстання в Петрограді та про боротьбу проти його підтримки в Україні, Центральна Рада не висловила співчуття Тимчасовому уряду.

У цей час бастион уряду в Києві — штаб Київського військового округу (командувач генерал Михайло Квезинський та комісар Іван Корнієнко) — почав стягувати до міста військові частини, навіть біля будинку Центральної Ради були виставлені кулемети та панцерники. Проте свій удар війська КВО спрямували проти прихильників більшовиків Петрограду — Ради робітничих і солдатських депутатів, оборонці якої досить швидко капітулювали. Прагнучи до порозуміння всіх сил, 14

(1) листопада на засіданні Центральної Ради М.Порш доповів про спробу "мирових переговорів" зі штабом округу, які не завершилися через нічну втечу його командувача та комісара Тимчасового уряду.

Рефлексія на поступовання оплоту Тимчасового уряду в Києві відображена в шаржі "Перед III Універсалом" (Із циклу "Про "старі" часи на Україні. Ілюстрована історія України не Грушевського і не Аркаса"). Опублікований у київському сатиричному часопису "Гедз" в листопаді 1917 року, рисунок своїм красномовним сюжетом підсумував результати "холодної війни" Української Центральної Ради й Генерального Секретаріату з Тимчасовим урядом і особисто О.Керенським. Водночас продемонстрував відношення до них тогочасного поступового українства та визначив сутність майбутнього III Універсалу.

Автори тогочасних шаржів і карикатур, вкладаючи в свої твори текст, контекст і підтекст тої чи іншої ключової події, часом випереджували хід історії або, щонайменше, підштовхували провід Української революції до рішучіших кроків. Добірне товариство, пригадавши всі "капості" О.Керенського, взялося підготувати відповідь на, як здавалося йому, непорушний постулат: "Хто зазіхає на єдину неділиму, на того рішучо крикну — "Руки прочь!"". Власне бачення майбутнього України художник вкладає в уста людини, яка користувалася безмежним авторитетом серед українського громадянства, яку називали "батьком української кооперації" — Миколи Левитського. Цей найстарший із зображених членів Центральної Ради, до голосу якого мали б прислухатися, рішуче наголосив: "Не вартий ти українців під собою мати!"

ПРО „СТАРІ“ ЧАСИ НА УКРАЇНІ.

ІЛЮСТРОВАНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ НЕ ГРУШЕВСЬКОГО І НЕ АРКАСА.

Мал. П. Кочуцький.

У центрі (з пером) сидить — генеральний писар Генерального секретаріату Олександр Лотоцький, над ним "нависає" могутня постать голови Генерального секретаріату Володимира Винниченка, ліворуч — генеральний секретар військових справ Симон Петлюра, поруч з ним за столом товариш генерального секретаря продовольчих справ Микола Стасюк, між ними — генеральний секретар праці Микола Порш, за ним — член УЦР Іван Луценко, а за ним — товариш голови УЦР Микола Шраг. Стоять (зліва направо): член УЦР Микола Левитський, генеральний секретар продовольчих справ Микола Ковалевський, один із засновників та товариш голови УЦР Сергій Веселовський, член УЦР Микита Шаповал та голова УЦР Михайло Грушевський. Двоє осіб, зображені за столом праворуч від О.Лотоцького, поки що не встановлені.

А від Центральної Ради, яка на той час була найорганізованішою та найавторитетнішою силою в Україні, українське суспільство насправді чекало рішучих кроків, чекало, щоб вона взяла "всю повноту влади на всій території України в свої руки". На засіданні міської думи 8 листопада (26 жовтня) єврейський політичний діяч, лідер партії Бунд Мойсей Рафес підкреслював: "Наше щастя, що ми живемо в Україні, де є Українська Центральна Рада, до голосу якої прислуховується все населення". Важливу підтримку Рада отримала від III

Всеукраїнського військового з'їзду, який 10 листопада (28 жовтня) відновив перервану більшовицьким переворотом роботу. Форум ухвалив історичне рішення "Про проголошення Української Демократичної республіки", визнавши УЦР єдиною владою в Україні.

11 листопада (29 жовтня), відкриваючи сьому сесію Центральної Ради, М.Грушевський пригадав про "палки в колеса", які на кожному кроці ставилися "органами старої тактики". Того ж дня, заявляючи про потребу рішучої, холодної та обдуманної боротьби, він вперше назвав "великим завданням" Українську Демократичну Республіку.

20 (7) листопада о 9 год. 30 хв. вечора відкрилося засідання Малої Ради, до якого М.Грушевський звернувся з словами: "... для того, щоби крайова власть стала справжньою фактичною властю, під нею повинна бути міцна підвалина і такою підвалиною може бути тільки проголошення Української Народної Республіки, яка буде повноправним тілом в міцній спілці народів Росії".

Із 47 членів Малої Ради, які зібралися на її історичне засідання, за цей "поворотний пункт в найновішій історії України" віддали свій голос 42, проти не було жодного, п'ять утрималось (меншовики, російські есери та представник польського демократичного централу). У день ухвали Центральною Радою III Універсалу в часопису "Народна воля" виходить підставова стаття М.Грушевського "Проект Української конституції", в якій визначені головні підвалини державотворення: народ, територія, влада.

Урочисте проголошення III Універсалу відбулося 22 (9) листопада. Там на весь голос прозвучали довгоочікувані слова: "Однині Україна стає Українською Народною Республікою".

Під дзвони Софійського та Михайлівського соборів молебінь служив архієпископ Олексій із трьома єпископами. М.Грушевський виголосив промову, а в різних точках майдану Микола Ковалевський, Михайло Єремійв та Гаврило Одинець читали Універсал, текст якого передали телеграфом по всій Україні та видрукували плакатом паралельно українською, російсько, польською та мовою ідиш. Парадом командував Юрій Капкан. На урочистостях були присутні представники Франції, Італії та Бельгії.

Незважаючи на пізню осінь, 22 (9) листопада 1917 р. Софійський майдан був заповнений вщент. Майбутній відомий український митець Олександр Саєнко, а тоді вихованець Київського художнього училища, був також свідком цієї події. У листі до рідних захоплено оповідав: "Я був на Софійській площі на молебні за проголошення Української республіки. Було багато народу і війська. Я виліз на дерево і бачив все дуже добре. Грушевський, Винниченко й Петлюра провели огляд українського війська, яке проходило з українськими й революційними прапорами. Після огляду війська народ оточив їх, піднесено вітав, розмахував шапками, підхопив і поніс до авто. На вулицях було багатолюдно та урочисто".

Ця кореспонденція може бути влучним коментарем до тогочасного шаржу колишнього випускника Київської художньої школи Охріма Судомори — "Проголошення Української Народної Республіки". Імовірно, не один Сашко Саєнко вмоніструвався тоді на дереві, щоб не "прогавити" цей історичний акт та побачити "батьків" новонародженої Української Народної Республіки, які так стрімко летіли з "портфелями"... Чи за ними?

III Універсал став другим апогеєм українського національно-політичного життя 1917 року, відродивши українську державність.

Чи міг бути III Універсал відразу й IV? Чи було готове суспільство й сама Рада до цього? Певно, треба було пройти через "огонь і бурю", щоб визволитися від ""песього обов'язку" супроти Московщини"...

